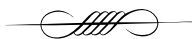

- ⁹ Ruanda – A népiirtás. In Háborús bűnök. Budapest, 2002, Zrínyi Kiadó. 359.
- ¹⁰ T. Horváth Attila: Purgatórium és népakarat: a ruandai megbékélési törekvések mérlege. *Külügyi Szemle*, 2008/4. 141.
- ¹¹ T. Horváth Attila: Ruanda '94: egy krízis történelmi háttere. 2004/2. <http://www.freeweb.hu/kul-vilag/2004/02/thorvath.pdf>, 2010. 18.
- ¹² Ruandai népiirtás. http://hu.wikipedia.org/wiki/Ruandai_n%C3%A9piirt%C3%A1s, 2010.
- ¹³ Hatzfeld, Jean: A bozótvgó kések évszaka, a ruandai gyilkosok vallanak. Budapest, 2006, Ulpius-ház Kiadó. Kongói Demokratikus Köztársaság – RDC (ex-Zaire). <http://konfliktus.index.hu/kongo.html>, 2010. 148.
- ¹⁴ Uo. 51.
- ¹⁵ Ruandai népiirtás. http://hu.wikipedia.org/wiki/Ruandai_n%C3%A9piirt%C3%A1s, 2010.
- ¹⁶ Uo.
- ¹⁷ T. Horváth Attila: Purgatórium és népakarat: a ruandai megbékélési törekvések mérlege. *Külügyi Szemle*, 2008/4. 142.
- ¹⁸ Ruandai népiirtás. http://hu.wikipedia.org/wiki/Ruandai_n%C3%A9piirt%C3%A1s, 2010.
- ¹⁹ Uo.
- ²⁰ Ruanda – A népiirtás. In Háborús bűnök. Budapest, 2002, Zrínyi Kiadó. 361.
- ²¹ Polman, Linda: Nem tettünk semmit: miért nem derül ki az igazság, mikor az ENSZ bevonul. Budapest, 2006, Magyar Narancs – Atheneum Kiadó. 47.
- ²² Ruanda – A népiirtás. In Háborús bűnök. Budapest, 2002, Zrínyi Kiadó. 361.
- ²³ Népiirtás Ruandában. In Múlt-kor. http://www.lemontree.hu/egyebkep/linkkep/history/tortenetek/xx_szazad/059_ruanda.htm, 2010.
- ²⁴ Párizs számíthatott a ruandai népiirtásra. 2007. július 2. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20070702-le-monde-a-francia-kormany-tudta-hogy-nepirtasra-keszulnek-ruandaban.html>, 2010.
- ²⁵ Ruanda Párizst is vádolja a népiirtással kapcsolatban. 2008. augusztus 6. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20080805-ruanda-parizst-vadolja-a-nepirtasert.html>, 2010.
- ²⁶ Sarkozy: Franciaország hibázott a ruandai népiirtás idején. http://index.hu/kulfold/hirek/2010/02/25/sarkozy_francaorszag_hibazott_a_ruandai_nepirtas_idejen?rnd=989, 2010.

KOMÁROMI CSABA

Magyarok a fekete földrészen

Afrikát joggal nevezik a „fekete kontinens”-nek. A lakosság, főként a Szaharától délre fekvő területeken többnyire fekete bőrű őslakosokból áll. Ezen területek megismerése az európaiak – főként a portugálok – részéről a XV. században kezdődött, és átnyúlt egészen a XVI. század első felébe, noha egészen a „világ újrafelosztásáig” (XIX. század második fele) szinte teljesen ismeretlen volt az európai emberek előtt, leszámítva egy-két kutatót, vagy utazót. Közöttük magyarok is voltak. Az ő munkásságuknak és emléküiknek szentelem most ezt az írást.

Afrika megismerésének lépcsői

Az újkorig Afrika jószerével teljesen ismeretlen volt az európaiak számára, különösen a belső területek. Leszámítva az ókori föníciai, görög-makedón, majd később római uralmat,

az európaiak nagyon keveset tudtak erről a földrésről. Az előbb említettek is csak Afrika északi részein jártak, vagy éltek, a mai Marokkó, Algéria, Tunézia és Egyiptom területein. Az arabok megjelenése pedig szinte mindent elsöpört, ami az európaiakhoz köthető. Az arabokat később a törökök uralma követte, és lett meghatározó a térségben egészen a XVIII–XIX. századig. Az első európai nép, amely jelentős részt vállalt Afrika felfedezésében, a portugálok voltak. Őket hosszú ideig nem követte senki, egészen a XIX. századig, amikor is megjelentek az angol, francia, holland, belga és német gyarmatosítók.

Az első jelentős portugál, aki szerette volna elérni Afrika partjait, Tengerész Henrik volt. A felfedező utak egyik megteremtőjeként tartják számon. Noha maga életében csak egyszer utazott hajón, mégis jelentős érdemei vannak a földrajzi felfedezések elindulásában. Intézete Sagresban volt, ahol korának legkiválóbb tudósaival volt körülveve. Felismerte, hogy Afrika milyen nagy földrész, tudta, hogy valahol van egy déli végpontja is. Rengeteg adatot dolgozott fel, köztük a rendelkezésére álló hajónaplókat. A jelentések, és hajónaplók alapján újabb és sokkal részletesebb térképeket rajzoltatott, más munkatársai pedig fontos csillagászati vizsgálatokat végeztek. Igazi erénye Henriknek az, hogy képes volt elszakadni a korabeli felfogástól. A térképészet ekkor még csak kezdetleges formájában létezett, mert sok volt a hibás, és pontatlan térkép, sőt még a térképészeti műszerek is kezdetlegesek voltak. Az is problémákat jelentett, hogy egyes leírások túlzásokkal voltak teli, és nehéz volt azokból kiválogatni, hogy mi igaz és mi nem. Henrik és tudóstársainak erőfeszítései nem voltak hiábavalóak, ugyanis az útmutatásaik, és eredményeik alapján hajósaik egyre délebbre jutottak Afrika partjai mentén. Henrik 1460-ban bekövetkezett halála azonban nem akasztotta meg a további utazásokat.¹

Melyek voltak legjelentősebb helyszínek, melyeket a portugál hajósok elértek Tengerész Henrik életében? A portugálok 1415-ben sikeresen megszerezték a mohamedánoktól az észak-marokkói *Ceuta* városát, és ezt követően reménykedtek, hogy körbe tudják majd kerülni Afrikát. Henrik hajói 1443-ban elérték a mai Szenegál partjait, majd ezt követte a Guineai-öbölbeli partraszállás, ahol rabszolgákkal, és arannyal kereskedtek. Igaz Tengerész Henrik nem érte meg, de szintén a portugálokhoz köthető, hogy 1469-ben sikeresen elérték az Egyenlítőt.²

1486-ban (több forrás 1487-re teszi az eseményt) azonban Bartholomeu Diaz sikeresen elérte Afrika legdélibb pontját. Ezt a pontot Viharos-foknak nevezte el, majd hazatérését követően a király parancsára nevezte el a Jóreménység-fokának. Ezt követően 11 évig nem történt semmi. Ekkor egy három kis hajóból álló flottát bízta rá a portugálok Vasco Da Gama-ra, aki 1497. július 18-án indult útnak három hajóval. Útjuk a hajózástudomány, és az emberi ügyesség szimbólumává vált. Amikor elérték a Jóreménység-fokát, nemhogy megnyugodtak volna a hajósok, inkább az indulatok törtek felszínre, de Vasco Da Gama sikeresen egyben tudta tartani a legénységet. Miután megkerülték a fokot, északkeleti irányba hajózva elérték az indiai *Kalikut* városát, ahová eddig csak szárazföldön jutottak el a portugál kereskedők. Az oda utat is beleszámolva Vasco Da Gama és csapata sikeresen tért haza.³

Ezeket az eseményeket követően Afrika jó ideig elkerülte a felfedezőket, következképpen a gyarmatosítók figyelmét is, és csak a XIX. század második felétől kezdett újra a figyelem középpontjába kerülni, noha már a korábbi évszázadokban is voltak az európaiak által szervezett kisebb felfedezőutak a kontinens belső területei felé. Ezekben a portugálok jártak az élen, elsősorban Nyugat-Afrikában, Angolában, és Mozambikban, majd János pap országát keresve Etiópiában is jártak. Az igazi felfedezőutak azonban csak a XVIII. század végén

indultak rendszeresen. Az első olyan társaság, amely ilyen utakat finanszírozott, 1788-ban jött létre Londonban JOSEPH BANKS kezdeményezésére. Ez volt az Afrika Belső Területeinek Felfedezését Támogató Társaság, mely 1800-tól állami támogatásban részesült. Hasonló társaság jött létre 1821-ben Párizsban, majd Berlinben 1878-ban. 1769-ben a skót JAMES BRUCE sikeresen oldotta meg a Kék-Nílus rejtélyét úgy, hogy Egyiptom és a Vörös-tenger mentén jutott el *Gondar*ba a *Tana*-tóhoz, és ennek lefolyását követve visszajutott Egyiptomba. 1795-ben MUNGO PARK a Gambia folyó völgyén keresztül próbálta a Niger folyót felkutatni, de második útján 1805–1806-ban visszaútja során a *bussai* zuhatagoknál meghalt. 1830-ban a LANDER fivérek szárazföldön jutottak el *Bussá*ba, ahonnan hajón mentek le a folyó torkolatáig. 1828-ban pedig a francia RENÉ CAILLIÉ-nek sikerült eljutnia, majd vissza is térnie első európaiként *Timbuktu*ból. A Niger folyót követően a Zambézi folyót sikerült feltárni, melyet 1846–1856 között DAVID LIVINGSTONE hajtott végre, és sikerült neki a Zambézi felső, majd alsó folyását, és a Viktória-vízesést is felfedeznie. SAMUEL BAKER-nek 1861-ben sikerült eljutnia az Albert-tóhoz, és sikerült 5 év múlva elkészítenie a Nílus medencéjének térképét feleségével, SASS FLÓRÁ-val együtt. 1866-ban Livingstone az utolsó útja során Zanzibárból indulva a Nagy Tavak vidékére indult. Felfedezte a Tanganyika-tó közelében lévő *Lualaba* folyót, melyen 1877-ben az őt meglelő STANLEY lehajózott a folyón, majd tovább ment a Kongó folyó torkolatáig, megoldva annak a folyónak is a rejtélyét, és Stanley volt az, aki 1886-87-ben meghatározta az Albert-tóban a Nílus valódi forrását. A folyókon kívül sok minden mást is felfedeztek az európaiak: hegyeket, tavakat, letűnt civilizációk által épített építészeti emlékműveket, többek között. Ilyen jelentős történelmi emlék volt Nagy Zimbabwe, Afrika egyik legjelentősebb építészeti műemléke, melyet a német KARL MAUCH fedezett fel. Megindultak az átszelő utazások is, melyeknek olyan jeles képviselői voltak, mint a portugál SILVA PORTO, aki 1852–54 között kelt át a kontinensen Benguelától Quelimanéig, de érdemes említeni az angol CLAPPERTON-t, aki 1822–25 között Triploiból indulva átszelte a Szaharát. Ebben az időszakban indult el Afrika eddig ismeretlen részeinek feltárására több magyar utazó is, mint pl. MAGYAR LÁSZLÓ vagy TELEKI SÁMUEL.⁴

Magyar utazók és felfedezők Fekete-Afrikában

Benyovszky Móric (1741–1786)

A magyarok közül az első Afrika-kutató volt. Kalandos, unalmasnak cseppet sem nevezhető élete során, a világ számos helyén megfordult mire Afrikába került. Megjárta az orosz fegyenclepeket, az ázsiai szigetvilágot, és Amerika északi felét is.

Miután Kamcsatkáról sikeresen portugál Makaón talált menedéket, a hajót, amelyen megmenekült, minden felszerelésével együtt eladta, és két francia bérhajó segítségével Európa felé vette az irányt. Párizsig jutott, ahol megjelenésének, fellépésének, és nyelvtudásának köszönhetően a királyi udvarban fogadták. XV. Lajos király Debojnes, a Tengerészeti Minisztérium államtitkárának javaslatára megbízta Benyovszkyt, hogy önkéntesekből hozzon létre egy csapatot, és állítson fel egy kereskedelmi telepet

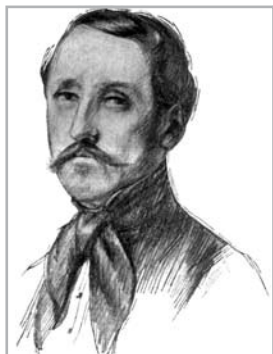

Madagaszkáron. Majdnem félévig tartó hajózást követően Benyovszky, 1773. szeptember 21-én érkezett meg Mauritiusra, és néhány heti szervezést követően, még ez év decemberében eljutott a madagaszkári Antogil-öbölbe. A kereskedelmi telep létrehozásának fontosságáról, és előnyeiről beszámolót tartott a malgas főnököknek. Ez a telep Louisbourg néven kiindulópontja lett a francia terjeszkedésnek. Kutatta a környező partvidéket is, és felderítő expedíciót is indított a sziget belsejébe Nicolas Mayeur vezetésével. A második expedíciója révén a keleti parton több raktárat, kikötőt és egy kisebb erődöt építettek, és mivel sikeresen eljutottak a sziget legészakibb pontjáig, gyakorlatilag az egész szigetet bejárta, és így értékes információkat szerzett Betafo és Antsirabe környékéről is. A teljes francia fennhatóságot azonban nem sikerült kiterjesztenie az egész szigetre, ugyanis a gyarmati tisztviselők állandóan áskálódtak ellene, és Benyovszky jelentései sem mindig a valóságot mutatták, valamint a létrehozott telep, Louisbourg sem kezdett el a remélt ütemben fejlődni. Ezután visszatért Párizsba, de gyarmatosító törekvéseket hangoztató udvari rábeszélései sem vezettek eredményre, melyeket befolyásos udvari személyekkel folytatott. Ezt követően részt vett a bajor örökösödési háborúban, majd az amerikai függetlenségi háborúban próbált szerencsét, de ott sem lelt támogatókra. Családját hátrahagyva, ismét Madagaszkár felé vette útját 1785. július 7-én. A francia királyi udvarban sem talált már támogatókra, sőt teljesen szembekerült az udvarral, ezért egy francia századost bízta meg azzal, hogy fogja el. Mivel Benyovszky ellenállt, ezért Benyovszkyt, mint a franciák gyarmatosításával szemben álló idegen ember, végezték vele 1786. május 24-én. Madagaszkár szigetén temették el.⁵

Benyovszky összesen három, földrajzi szempontból értékes expedíciót szervezett Madagaszkár területén. Az elsőt 1774 nyarán indította el, mely Louisbourgtól a szárazföldön keresztül, a Bombetoka-öböl felé haladt. Ezt követően nem sokkal elindított még egyet, mely a sziget öbleit, és szigeteit vizsgálta. A harmadik, és egyben utolsó expedíciója eljutott a sziget belsejében lévő Antsirabe, és Antananarivo vidékére. Ugyanakkor az expedíciókat nem ő vezette, hanem a malgas nyelvet jól beszélő Nicolas Mayeur kapitány.⁶

Magyar László (1818–1864)

Magyar László élete során mindig arra készült, hogy valamikor majd az óceánokat járja. Gyermekkorában élete viszontagságokban bővelkedett. Apja gazdatiszt volt, édesanyja szolgálóleány, aki nem sokkal születése után elhunyt. Ez a trauma végig kísérte egész életét. 1841-ben került be a fiumei Tengerészeti Akadémiára. Az argentin-uruguayi háborúban az argentin hadiflottánál szolgált, majd 1845-ben uruguayi fogságba esett. Viszonylag jó körülmények között tartották fogva, még könyveket is olvashatott, valamint tintához és papírhoz is jutott. Ekkor születtek meg expedíciós tervei, melyeket kalandos úton, de eljutatott Pestre a Magyar Tudós Társasághoz 1846-ban. Mivel ennek a tárgykörnek nem voltak ekkor még szakavatott tudósai az országban, ezért kérvényét elutasították. Amikor világossá vált számára, hogy hazájától nem kaphat támogatást, ez a tény sem vette el utazó kedvét. Afrika-utazóvá és kutatóvá teljesen véletlen vált. Az uruguayi fogságból szabadulva Trudódati Dalaber Almanzor afrikai király flottájában vállalt hajóparancsnokságot. Ekkor jutott el a Kongó alsó folyásának vidékére, majd a folyón

felhajózva eljutott Bomába, ahol a kor egyik legnagyobb afrikai rabszolgapiaca volt. Nagyon furcsának találta megfigyelésében az európaiaktól eltérő szokásokat, mint pl. a házasságot. Ilyen volt az is, hogy a házasságtörés esetén a férjnek kompenzálnia kellett pénzzel, vagy ékszerekkel a feleség családját. De olyat is látott, amikor a férj kapzsiságból biztatta fel erre a cselekedetre a feleségét. Gyakori jelenségként tapasztalta meg azt, hogy a vagyonosabbak között létezett a poligámia is, a többnejűség. 1848-ra eljutott a Zaire, vagy másneven Kongó folyam forrásvidékére. Személyesen járt az Inhanha mocsárnál, ahol Afrika legbővebb vízfolyású folyamóriása ered. Utazásai során átfogó képet kapott az Atlanti- és az Indiai-óceánba ömlő folyók vízvázlatzó rendszeréről, valamint a Kongó és a Zambézi folyamhálózatáról. Megromlott egészségi állapotban jutott el a Benguelai-fennsíkra. Súlyos betegen, de a kalabári király jelentős pénzügyi támogatásával, 1848 decemberében érkezett Benguelába, ami Délnyugat-Afrikában portugál fennhatóság alatt volt. Megfigyeléseket is végzett Benguela környékén (növény- és állatvilágot figyelte meg). Mivel jó kapcsolatba került a helyiekkel, így megismerte legrejtettebb szertartásaikat, köztük a kilombola mesterek által kamasz fiúkon elvégzett körülmetélést, de láthatott kuruzslásokat, és temetési szertartásokat is. Afrikai utazásainak mintegy háromnegyed részét gyalogosan tette meg. 1849. január 15.-én indult egy újabb útra, melynek végén Bihé országba jutott el, melynek fejedelmének bizalmát elnyerte, és a fejedelem, még a saját lányát is hozzá adta feleségül. Sikeresen beilleszkedett a társadalomba, és egyedülálló ismereteket szerzett, és apósának jelentős támogatásával 15 hónapos expedícióra indult Délnyugat-Afrika belsejébe. Se portugál, se magyar részről nem kapott támogatást.

Első jelentős útleírásai portugál nyelven jelentek meg. A Kunene és a Kubango vidékén egy eddig teljesen ismeretlen törzset fedezett fel. Munkásságának nagy értékét a kimbuda országok leírása adja. Ezek az Atlanti-óceán, Luanda és Benguela keletre, a Kuanza folyótól északra és keletre, délről pedig a Kilenguesz és Kakunda tartományok felől találhatóak. Az Okanvango mocsárvidékére is sikerült eljutnia. Noha a helyneveket bennszülöttektől vette át, és a távolságokat eltúlozta, ennek ellenére is elég jól használható leírásokat készített. Földrajzi megfigyeléseinek helyességét a későbbi utazók számos pontban igazolták. 1860-ban megjelent a Moluva vagy Morupu, illetve Lobál országokról készített térképe, mely hosszú évekig elsődleges forrás volt a térképészek számára. Összegyűjtött adatai rendkívül jó, átfogó és részletes képet adnak a bejárt területekről. Útjáról már 1853-ban a londoni Daily News is írt, majd később francia, és német szaklapok. Annak ellenére mondhatjuk kiemelkedőnek műveit, hogy érződik rajtuk a természettudományos előképzettség hiánya. Leveleiben ezért kért többször ilyen jellegű munkákat különböző szerzőktől, mint Cuvier és Linné. Közölt leírásokat a kilombónak nevezett szállásokról is, ahol a szökött rabszolgák voltak elszállásolva. A bundának nevezett nyelvcsalád öt nyelvét sajátította el: a kimbunda, lobál, lunda, munyanékát és a kanyamát, és tekintélyes szógyűjteményt állított össze. Aki igazán nagyra értékelte munkáját, az Hunfalvy János volt. Toldy Ferenc javaslatára 140 aranyat szavazott meg neki a Magyar Tudós Társaság tagsága. Szeretett volna haza térni, és többször írt édesapjának, hogy küldjön számára pénzt, aki nem tett eleget kérésének. Ez világhossá tette számára azt, hogy nem szívesen látják otthon, közben családja is felbomlott. 1857-ben Hunfalvy János jelentette meg első művét (Magyar László Dél-afrikai levelezése és naplókivonata), és a Bécsi Császári és Királyi Földrajzi Társaság a tagjai közé választotta. Két évvel később újabb munkája jelent meg (Dél-afrikai utazásaim 1849–57 években), majd 1859. október 15.-én akadémiai székfoglalóját is felolvasták, és az MTA levelező tagjává

választották. A portugálok a MTA többszöri keresésére válaszolva hivatalosan is közölték, hogy a tudós 1864. november 9-én elhunyt.⁷

Teleki Sámuel (1845–1916)

A Teleki család széki ágának (Szolnok-Doboka megye) leszármazottja 1845-ben született Sárom-Berkén (Maros-Torda megye). 1863-as érettségi vizsgáját követően előbb Berlinben, majd Göttingenben tanult, ahol földtudományokat is hallgatott, valamint ásványtant, geológiát, és földrajzot. 1881-ben találkozott Rudolf trónörökösrel egy vadászat alkalmával. Már ekkor beszélték egymás között egy vadászexpedíció tervét, mely a trónörökös ötlete volt, hogy a Teleki által tervezett Kelet-afrikai vadászatat kösse össze az addig ismeretlen, a Baringa-tótól északra elterülő vidék feltárásával. Két nagy tapasztalattal rendelkező karavánvezetővel, és több száz fős karavánnal indult el Panganiból – 1887-ben⁸ –, majd hosszabb időt töltött az Usambara-hegységben, majd eljutottak a Meru vulkánhoz, mely környékén gazdag madárvilág található, és itt élnek a kafferbivalyok is. A trónörökös Ludwig von Höhnelt sorhajóhadnagyot, a kiváló térképészt is mellérendelte. Az utazás alkalmával ismerkedtek meg Marangu országának fejedelmével is. Az expedíció elősegítése érdekében hongót, azaz kényszerajándékot kellett kiosztani a különféle népcsoportok között, melyek pamutkelmékből, és gyöngyökből álltak. Jó kapcsolatokat alakítottak ki a leibonnal, azaz a helyi varázslóval is. Tavetában, és környékén találkoztak a maszajokkal, akik veszedelmes harcosok hírében álltak. Teleki, és Höhnelt térképész közösen számos bogarat, kígyót, lepkét, és növényt is összegyűjtöttek, és bejárták a Dzsipe-tó környékét, valamint a Meru-hegyet, és folytatták útjukat a Kilimandzsáró felé. A helybéli csaggák csak Kibónak nevezik ezt a több, mint 5000 méteres hegyet (A hegy 5895 méter magas).⁹ Már magának a hegynek a híre elrettentette az itteniek kedvét attól, hogy megmásszák azt, ahol ezt megelőzően fehér ember még nem járt. Höhnelt részletesen leírja az utazást, annak ellenére, hogy csak 4900 méterig tudott az expedícióval tartani. Az eredeti útinaplót az Amerikai Egyesült Államokban őrzik. Teleki 5310 méterig jutott, ahol elsőként érte el a hóhatárt. Ezt a jeles német geográfus, Hans Meyer 1889-ben érte el, főként Teleki híradásainak köszönhetően. Ezt követően Kikuju-földön keresztül haladva folytatta az expedíció az utat a Baringó-tó felé, de útközben elveszett a térképeket tartalmazó láda, valamint a kikujuk váltságdíjak ellenében engedték szabadon az expedíció elfogott tagjait. Kikujuországban elsőként tapasztaltak erdőirtásokat is. Kenyárról Höhnelt írta naplójában azt, hogy Kelet-Afrika egyik leggazdagabb, és legszebb jövő élé-

néző területe lehet. Az expedíció részletes leírásokat közölt olyan törzsekről is, amelyek még érintetlenek voltak a nyugati civilizációtól. Ezek a törzsek: maszajok, kikujuk, turkánák, szamburuk, elmolók, rendilék, resiátok. Az út során sokan elhunytak az élelem, de főként a vízhiány miatt. Teleki 1887. október 16-án írt levelet Rudolf trónörökösnek, hogy elérték a Baringó-tavat. Terepadottságok is egyre nehezebbek lettek számukra, és ahol menedéket reméltek ott sem voltak igazán biztonságban az expedíció tagjai. A csapat 1888. március 6-án érte el azt a víztömeget, melyet ők Rudolf-tónak neveztek el, és e tó mellett egy működő vulkánt is észleltek. Ezen a helyen Telekit megelőzően nem járt soha európai, mivel se híradás, se egy térkép nem volt a tájról. Az itt kóborló

turkánák csak Nagira Mwaitennek, azaz Kettéhasadt hegynek nevezték a vulkánt. Ez ma Kenya legkevésbé lakott, és legelhagyatottabb vidéke. Az itt lévő tó halai napi betevőt adnak az itt élőknek, noha a tó hemzseg a krokodiloktól is. Itt találtak az elmolókkal, akikről Höhnel is írt naplójában. Azonban az expedíció tagjainak többsége eltűnt, megszökött, vagy elhalálozott. Volt olyan is, amikor kigyómarás miatt estek ki tagok az expedícióból, akik problémáját maga Teleki kezelte. Sokáig negatív színezetet is kapott a Teleki-expedíció, aminek nem volt alapja, ráadásul állami támogatásban sem részesült, ahogy a korabeli angol, vagy német felfedezőutak. Telekit az egyiptomi Királyi Földrajzi Társaság tiszteletbeli tagjává választotta munkássága elismeréseként, és utazásairól Teleki a Times hasábjain írt. A közel 3000 km-es utazás gazdagon gyarapította a tudományt. Miután a gyarmati világrendszer összeomlott mindenütt Afrikában megszüntették a gyarmatosítók által használt neveket, kivétel ez alól Teleki Sámuel volt, akiről az elnevezett helyszínek megtarthatták a nevüket, ugyanis benne az itt lakók nem a hódítót, hanem a tudomány követét látták.¹⁰

Torday Emil (1875–1931)

Torday Emil hazánkban szinte teljesen elfeledett, annak ellenére, hogy az egyik legsokrétűbb, és legnagyobb anyagmennyiséggel rendelkezett a gyűjteménye, mely a II. világháború során London bombázása idején, sajnálatos módon elpusztult.

1900 márciusában került Bomába, Kongó szabadállam fővárosába, mint gyarmati adminisztrátor. Nehezen, de sikerült elnyernie a helyi lakosok bizalmát. Kíváncsisága a bennszülöttekkel kapcsolatban, szinte minden életformára kiterjedt. Főként Matadi és Kinshasa környékén utazott, és később a Kongó folyón. Sikerült kísérőivel bejárni a Kongó-medence addig európaiak által nem igen látott részeit. Az elmaradottság ezen a területen szembeötlő volt. A fehérek felfogása jócskán ütközött az itt élőkével. Összesen nyolc különböző törzsi nyelvet sajátított el, és egyaránt megismerte az őslakók tárgyi, és szellemi kultúráját is. Mindig a kíváncsisága hajtotta előre. Szinte a lehető összes trópusi betegségen átesett (sárgaláz, malária), de kísérői minden esetben megmentették az életét. Példaképe Livingstone volt, akit nagyon tisztelt.

Torday egyik feladata az volt, hogy a Tanganyika-tó partján lévő Akalunga-fokot feltárja. Szerencséjére Livingstone térképén is szerepelt ez a pont, mely a belga, és az angol határpontot jelölte, és Torday a belga területről odavezető út, és a helyszín feltárását kapta feladatául. A belga határmegállapító bizottság három expedíciót is kiküldött a helyszínre, de ezek kudarcot vallottak. A feladat megvalósítása során problémát jelentett az is, hogy a Tanganyika-tó szintje folyton változott. A kutatásaiban sokat köszönhetett az afrikai őslakosoknak. Mivel megtanulta nyelvüket, így könnyebben került velük kapcsolatba, és ismerte meg életviszonyaikat, szokásaikat, viselkedéseiket és jellemvonásaikat. Két évig volt a Bangleovó- és Kiszálé-tavak vidékén, valamint a rézércben gazdag Katanga nevű tartományban. Számos cikke jelent meg, és kapcsolatba került francia és angol kutatókkal. Londonban ismerte meg a legnagyobb kutatókat, akik rájöttek szándéka komolyságára, és a British Museum Néprajzi Osztályának vezetője, Sir Hercule Read felismerte azt, hogy Tordayt támogatni kell, és második útjára már angol támogatással

jutott el a Kwilu folyó mentén élő törzsek körébe. Gyűjtéseket folytatott a Kongó-medence területén élő bambalák, bajakák, bajanzik, és bushongók között.

Mindent részletesen leírt; az egyik helyen embercombbal is megkínálták, de nem fogadta el, máshol pedig méreggel szerették volna megölni, mert megakadályozta egy boszorkánysággal vádolt ember élve eltemetését. Sikeresen elsajátította a bambalák nyelvét, a kimbalát, és a bayakák nyelvét, a kijakát. Az első kijaka szótárt egy doboz varrótűért készítette el, azaz minden egyes szóért egy varrótűt ajándékozott. Többnyire helybéli asszonyok segítettek neki. Azonban az óvatlanság, ami itteni kutatásaiban jellemezte kis híján az életébe került, amikor a Kolotokó törzs főnökének fia, megmérgezte, és az ő, valamint a szakácsa életét a hányató mentette meg. Különösen figyelmet szentelt a házassági szokásokra, melyek itt voltak divatban. A bushongók földjén pártfogása alá vette a főnök, így itt lett a leggazdagabb gyűjtő, és írásos anyagra. Ezen leírásai az etnográfia számára felbecsülhetetlenül értékesek. Részletesen tanulmányozta az afrikai törzsek egymás közötti viszonyait is. Megfigyelte az akelák temetkezési szokásait is. Sohasem érezte a feketékkel a felsőbbrendűségét. Egy megvadult rinocérosz okozta baleset következtében élete végéig már csak mankóval tudott közlekedni. Angliába visszatérve látta napvilágot könyvei, köztük az „Afrikai rasszok” című nagy könyvét, Leonard Darwin (a híres Charles Darwin fia), és Sir Arthur Keith előszavukban méltatták munkásságát. Szülőhelyére hazatérve Lóczi Lajos üdvözölte a Magyar Földrajzi Társaságban, 1911-ben, és szóba került az is, hogy megkapja a Pécsi Tudományegyetem néprajz tanszékének vezetői állását, de ebből nem lett semmi. Utolsó éveit London, Brompton nevű városrészében élte le, és Londonban is halt meg betegen.¹¹

Kittenberger Kálmán (1881–1958)

Neve szinte elválaszthatatlan Afrikától. Afrika álmai földjeként szerepelt. Egy múzeumban dolgozott segédpreparátorként, ahol megismerte Bíró Lajost, és Herman Ottót. Tatrangon telepedett le, és itt érte utol Bárányos József levele, melyben Bárányos arról tájékoztatta, hogy Damaszkín Arzén afrikai vadászutazásra készül, és egy preparátorra van szüksége. Madarász Gyula a Magyar Nemzeti Múzeum ornitológusa ajánlotta Kittenbergert Damaszkínhoz, aki vállalta Kittenberger afrikai tartózkodásának költségeit. A Magyar Nemzeti Múzeum akkori igazgatója, Szalai Imre ellátta a megfelelő eszközökkel, és szerződést is kötött Kittenbergerrel, aki 1903 januárjában került Monbasa kikötőjébe. Damaszkín Arzén Német Kelet-Afrikában kívánt vadászni. Az utazás első szakaszát az Uganda-vasúton tették

meg, a többit gyalog, melyet Kittenberger eléggé megszenvedett. Súlyos betegen, maláriától szenvedve érkezett meg Moshiba, ahol egy német orvos ellátta. Rovarok, madarak, és lepkék gyűjtésével, és a suahéli nyelv tanulásával töltötte a gyógyulásának heteit. Damaszkín Arzén, később visszatért Európába, Kittenberger viszont egyedül, és pénz nélkül maradt. Más kutatók részesültek állami támogatásban, neki saját szervezésű gyűjtőszafarikat kellett megvalósítania a megélhetésért. Gyűjtőútjait és vadászatait körültekintően, de eléggé szegényesen szervezte meg. A kirongózik, és a pagazik segítségével jutott el a szavannákra, és az őserdőbe. Nagyon hiteles, és csodálatos leírásokat közölt az ottani állatvilágról. Vadásútjait a mai Tanzánia, Kenya és Uganda földjén, valamint

a Kilimandzsáro környékén járta meg. A vadászat számára több volt a puskalövéseknél. Felvállalva a veszélyt is, sok órát és napot töltött a szavannán az állatvilág megfigyelésével. Az első világháborút Indiában, angol hadifogságban töltötte, ahol madarakat és kisemlősöket preparált. E tevékenysége által barátokat szerzett magának. Később teljesen nincstelenül tért haza Budapestre, és Nagymaroson kapott menedéket Kovács Ödön családjánál, akinek hűgát Líviát feleségül vette. Ekkor lett a Nimród nevű vadászújság szerkesztője. 1926-ban másodszer is Afrikában járt, melynek élményeit a Megváltozott Afrika című munkájában tette közzé. 1929-ben járt utoljára Afrikában, amikor West-nile tartományban, egy papiruszmocsárban elefántra bukkant, melyet eltalált, és hosszas keresgélés után megtalálta a papiruszrengetegbe menekült állatot. 1904 júniusban, pedig túlélte egy kis híján végzetes oroszlantámadást, mely során súlyosan megsérült, és emberei egy 5 napos megfeszített út után jutottak el vele Mishiba, ahol több hónapon át tartott, mire meggyógyult. A támadásban úgy megsérült az egyik ujjperce, hogy le kellett vágni, és ezt a darabot elküldte bizonyítékul a Magyar Nemzeti Múzeum akkori igazgatójának, hogy a preparálást, és a gyűjtögetést nem hanyagolja el. Sikertelen eljutnia a Vörös-tenger mellékére, Danakil-földre, majd érzéketlenül mutatta be az ott élő törzset, és a tájat. Főként az ottani madárvilág érdekelte, melyről az Aquila folyóirat számolt be, 1907-ben. Danakil-föld a mai Etiópia területén található. 1925–26-os expedíciója alatt a Ruwenzori környéki esőerdőkben, majd Ugandában, és Belga-kongóban folytatott kutatásokat és gyűjtőmunkát. Több mint 60 ezres gazdag zoológiai gyűjteménnyel gyarapította a Magyar Nemzeti Múzeum állattárát, közte 300 olyan állatfajjal, amik a tudomány számára teljesen újak voltak. A Nimród nevű vadászlapnak több mint 20 évig volt szerkesztője, és a magyar vadásztársadalom megbecsült tagja. A II. világháború során a szerkesztői posztról le kellett mondania, és fegyvereit is beszolgáltatta vele a hatóság. Nagymaroson élt tovább elég szerény körülmények között, de az igazi sorscsapás az volt számára, amikor az 1956-os forradalom alatt a harcokban elpusztult az addigi felbecsülhetetlen értékű gyűjteménye. Ha életművét összegezni szeretnénk, akkor figyelembe kell vennünk azt, hogy sokszor egyedül, és nagyon szegényesen vitte véghez azt, amit elért. Kitartása, és teljesítménye világviszonylatban az egyik legkiválóbb és legeredményesebb vadászkatatók közé emelte. Nevét a veszprémi állatkert őrzi.¹²

Sass Flóra (1842?–1916)

Gyermekkoráról kevés információval rendelkezünk. Annyit tudunk, hogy családját a román felkelők ölték meg az 1848/49-es szabadságharcban, és a család román szolgája mentette meg. Ezt követően pártfogójával örmény földre kerültek egy családhoz, melynek családfője aktívan részt vett az 1848/49-es szabadságharcban, majd a bukást követően Flóra a Török Birodalom területén található Vidinbe (ma Bulgáriában van) került. A várost az 1848/49-es szabadságharc bukása után előzönlük a magyar emigránsok, és Flóra is ekkor tűnik el. Ezt követően 1859-ben rabszolgaként tűnik fel újra, amikor Sir Samuel White Baker, és indiai barátja Duleep Singh herceg a városban járt. Flóra szőke haja, és lányos arcvonásai megdobogtatták Baker szívét, így megvette a lányt. Baker korábban elvesztette feleségét, és a ceyloni

teültetvénye sem vonzotta már. Nem találta helyét a világban, és haragudott a hazájára is, mert nem kapott támogatást egy Nílus-expedícióra. Ekkor mérnökként dolgozott az épülő Dobrudzsa-Fekete-tenger vasútvonal mentén. Baker miután beleszeretett Flórába, újra erősen érezte magát, hogy belefogjon a Nílus-expedícióba. Mindenféle állami támogatás nélkül indultak el Flórával, és rejtett szándék vezérelte őket, hogy majd elfoglalják a területet. Baker tudomást szerzett arról, hogy honfitársai John Hanning Speke, és James August Grant eltűnt. Ekkor vette fejébe, hogy utánuk megy és megkeresi őket. Leutaztak a Kék- és Fehér-Nílus forrásvidékéig, majd indulás előtt feleségével, Flórával, Kartúmban voltak egy darabig, és kutatásai során Baker bebizonyította, hogy Egyiptomot a Kék-Nílus iszapja élteti.

Flóra feltehetően szerelemből, és féltésből tartott férjével. 1861. április 15-én indultak el Kairóból, a Níluson felfelé, és Baker számításai beváltak. Ekkor találkoztak a két eltűntnek hitt kutatóval Speke-vel, és Grant-el. Útjuk ugyan számos megpróbáltatással volt tele (lázongások, bennszülött támadások), de Flóra határozott fellépései, és lélekjelenléte mindenén átsegítette őket, és Flóra tiszteletet harcolt ki férfitársaiból is. Az út utolsó szakaszára – 1863. február és 1864. március között – már nagyon kimerültek voltak, de végül 1864. március 14-re megtalálták azt az állóvizet, melyben a Nílus második forrását feltételezték. Flóra a bennszülöttek számára is szokatlan látvány volt fehér bőre, és a mézszínű haja miatt. Ezért is kapta tőlük a Myadue nevet, ami Hajnalcsillagot jelent. Baker feleségével együtt 1864 novemberében az Angol Királyi Földrajzi Társaság székházában tartott előadást utazásairól, és nagy tisztelettel fogadták mindkettőjüket az előkelőségek. Viktória királynő Bakert lovaggá ütötte, de a királynő előtt Flóra nem jelenhetett meg, viszont az előkelőségek szívesen fogadták. Maga Baker mindenki előtt elmondta, hogy feleségének is köszönhető a siker. A walesi herceg a királynő aggályai ellenére is támogatta a Baker házaspárt, és próbálta anyja fenntartásait feloldani. A királynő engedett a hercegi kérésnek. Ezt követően Iszmail egyiptomi alkirály álarcosbált rendezett, melyen a walesi herceg felkérte Bakert, hogy segítsen neki a Nílus teljes folyását brit fennhatóság alá vonni. Ez egyet jelentett a gyarmatosítással, melyet 1871-ben kezdett meg Baker és csapata, de kudarcot vallott, ugyanis mind a bennszülöttek támadásai, és a betegségek tizedelni kezdték a katonákat. Útjukat június 14-én folytatták. 1873 nyarán érkezett meg Flóra, és férjének expedíciója az Unyozo királyság fővárosába, Masindibe. Férje itt tárgyalásba kezdett a királyság uralkodójával, Kabba Regával. Az unyozoi király látszólag elfogadta azt, hogy országa egyiptomi fennhatóság alá kerüljön, de a háttérben Baker-ék ellen szervezkedett, akik kénytelenek voltak menekülni, mert nem volt elegendő katonájuk. Baker bevetette a diplomáciai érzékét, és a Kabba Rega ellen lázadó Rionga törzsfőnököt tette meg Unyozo királyává, aki megfelelő katonai erővel is rendelkezett, és képes volt elismerni az egyiptomi-angol fennhatóságot. Ezen kívül Baker-ék még egy expedíciót terveztek a térségbe, majd visszavonultak angliai birtokukra.¹³

Flóra utolsó éveit az angliai Devonshire-ben töltötte férjével együtt, aki 1893-ban halt meg. Flóra 23 évvel később, 1916-ban hunyt el.¹⁴

P. Czimmerrmann István SJ (1848–1894)

1885 késő őszen egy portugál misszióba kapcsolódva indult el Afrikába. Terveit azon iskola igazgatója is támogatta, ahol ekkor tanított. A portugál misszióknak köszönhetően került Mozambikba, ahol rábízták a boromai misszió vezetését. Ekkor kapta el a Zambézi-lázat, majd gyógyulása közben kitanulta a helyi bennszülöttek nyelvét a nyungwe-t, és ösz-

szeállított egy kezdetleges szójegyzéket. Szótárat, és leíró nyelvtant állított össze nyungwe nyelven, sőt a Bibliát is lefordította erre a nyelvre. Ezt a nyelvet napjainkban közel 300 ezren használják, és mintegy 1 millió fő használja, mint közvetítő nyelvet. A nem létező fogalmakat a portugálból, és 41-et a magyar nyelvből emelt be a nyungwe nyelvű szótárába. A helyesírási szabályokat a magyar nyelv helyesírási rendszerei alapján igyekezett megalkotni. Sokat tett a terület szellemi fejlődéséért, ezért első tanítványait kiváltotta a rabszolgaságból. Ezek többnyire 6-10 éves fiúk voltak, és rendszeres oktatásban részesítette őket. Ekkor kapta hálából a „Betűk Atyja” jelzőt. Az elmaradottságon úgy próbált javítani, hogy földművelésre, és egyéb szakmákra is megtanította a bennszülötteket.¹⁵

Amikor P. Czimmermann 1886-ban megérkezett a Zambézi folyó torkolatához, láthatta, hogy a misszió mennyire elhanyagolt állapotban van. Ekkor mutatkozott meg az, ami egész afrikai munkáját jellemezte: a hihetetlen munkabírás, a szilárd hit, és a megingathatatlan bizalom.¹⁶ Az alsó Zambézi tartomány ekkor portugál kézben volt, és az itteni portugál jezsuita hittérítőkkel dolgozott együtt. A misszió központja a tengerparton elhelyezkedő Quilimáné volt, szárazföldi központja Boróma, és legtávolabbi központja Zumbó volt. Ezen a területen folytatta tevékenységét. Iskolát nyitott a gyerekeknek, akiket – mintegy 20 fő – pénzen váltott meg, de az eltartásuk elég nehézkes volt, a miatt is, mivel az 1887-es év eléggé ínséges volt. 1889 márciusában Borómába ment, majd hazautazott, hogy új embereket toborozzon a misszióba, és ez év őszén tért haza Kalocsára. A visszaútra csatlakozott hozzá, P. Menyhárt László SJ, aki rendtársa volt, továbbá 4-4 pap, és testvér. A Szent József rend nővérei közül is csatlakoztak hozzá. A portugálok Czimmermann és társait, valamint az összegyűjtött adományokat díjmentesen szállították le 1890 májusában Quilimáné-be, ahová 1890. július 9-én érkeztek meg,¹⁷ és Czimmermann július 16-án folytatta útját Boróma felé, ahová Nagyboldogasszony ünnepének előestéjén érkezett meg,¹⁸ és melynek a missziós állomásfőnöki posztját 1893-ban adta át rendtársának, Menyhárt Lászlónak.¹⁹ Ezt követően a Zambézi folyó mentén felfelé indult el, hogy új telepet állítson fel. A mintegy 250 főnyi csoportjával, még az esős időszak kezdete előtt elindult Zumbó felé, mely a gyarmat nyugati részén feküdt. Az új szálláshelyét Rezikóban építette fel, ahol a kápolna, majd saját lakása megépültét követően iskola, majd árvaház is létesült. Tevékenységét a helyi kuruzslók nem nézték jó szemmel, ezért mindent megpróbáltak tenni azért, hogy a telep ne épüljön fel. A kuruzslók megnyerték Matakényát, a környék legnagyobb törzsfőjét arra, hogy támogassa őket. Matakénya félt a portugálok hatalmától, de a misszió ellen sem mert fellépni. Meghívta házába Czimmermann, akinek megparancsolta, hogy szolgáljék, és háznépének gyermekeit keresztelje meg. Czimmermann a rendtársai segítségével még imádságoskönyvet, katekizmust, és szentírást tartalmazó könyveket adott ki a bennszülöttek nyelvén.²⁰ 1893 utolsó hónapjaiban már sokat betegeskedett, és Matakénya ezt használta ki, hogy eltávolítsa. Igaz, a misszió ellen továbbra sem mert nyíltan fellépni, így titokban mérget adott Czimmermannnak, aki 1894. február 1-jén elhunyt.²¹

Széchenyi Zsigmond (1898–1967)

Egyike a legismertebb magyar Afrika-kutatóknak szerte a világon. Űkapja a Magyar Nemzeti Múzeum alapítója, Széchenyi Ferenc volt. Élete során nemcsak Afrikát, hanem más földrészeket is bejárt. Könyveit, melyekben vadászélményeit örökítette meg, némelyik több kiadást is megért, nagy példányszámban adták el magyar, és idegen nyelveken egyaránt.

1916-ban érettségizett, majd két éven át, harcoló katonaként részt vett az I. világháborúban. Leszerelése után Münchenben, és Stuttgartban mezőgazdasági, erdészeti, és zoológiai előadásokat hallgatott, majd egy év múlva már Angliában, Cambridge-ben is. A II. világháborút megelőző afrikai utazásának időpontjai és helyszínei az alábbiak voltak: 1927-ben Egyiptom, Líbia, Szudán, Kenya, Tanganyika, Uganda.²²

Az 1927-es vadászútjára tavasszal indult el, melyet további utazások is követtek. Gazdag állatanyaggal tért haza, melyek trófeáinak egy részét az Istenhegyi úti villájába vitte, de jutott belőle a Magyar Nemzeti Múzeumnak is, valamint adományozott belőle a Fővárosi Állatkertnek. 1935-ben újabb útra indult el, melynek célja a Líbiai-sivatagon való átkelés volt. Az utazás további részvevője volt Almássy László, és Horthy Jenő is. Az expedíció Kairóból indult, és Észak-Szudán Condofan nevű tartománya volt a céljuk. Ezen az úton elejtett egy addox antilopot, mellyel a mai napig csúcstartónak számít.²³

1945 után 1947-ig vadászati figyelőként, majd a Mezőgazdasági Múzeum munkatársaként dolgozott. 1951-ben, a keszthelyi Helikon Könyvtár munkatársaként feldolgozta a könyvtár vadászati irodalmának bibliográfiáját. Ekkor fogant meg az ötlet, hogy Afrikába kellene egy expedíciót szervezni, melyre 1956 után került sor. Az expedíciót az Országos Erdészeti Főigazgatóság is támogatta. A Főigazgatóság azért is választotta ki Széchenyit, mert kiváló helyismerettel, és kapcsolattal rendelkezett a térségben, ahová az expedíciót indították. Az expedíció nem titkolt célja volt az is, hogy pótolják az 1956-os forradalomban elpusztult múzeumi anyagot, köztük Kittenberger Kálmán anyagát. Az államilag támogatott, hivatalos expedíció 1960-ban indult el Kelet-Afrikába, melynek tagja volt Dénes István, a Vadászati Osztály vezetője, és Szunyoghy János tudományos szakértő, és muzeológus. Széchenyi vadászati szakértőként csatlakozott hozzájuk, és gazdag zsákmánnyal tértek haza. 1964-ben járt utoljára Afrikában, mely útra a felesége is elkísérte.²⁴ További terveinek 1967-es halála vetett véget.

Az afrikai magyar emigráció

A XX. század történelmi viharai során a nyugatra vándorolt magyarok alkotják a mai országhatárainkon belül élő magyarság mintegy negyedét, akik kimenekültek, kivándoroltak, ki lettek űzve, vagy éppen ki lettek telepítve. Pontos számukat nagyon nehéz felbecsülni. A Magyarok Világszövetsége a külhonban lévő szervezetek, és szakértők segítségével 1996-ban, 15,7 millió főnyi magyart számolt össze, melyből 13 millió él a Kárpát-medencében, a történelmi országrész területén. Valamint a további mintegy 2,7 millió főnyi emigrációban élő magyar, vagy magát magyar származásúnak tartó ember található szerte a világban. Ebből a 2,7 millió főből, mintegy 30 ezer fő él Afrikában,²⁵ és Afrika országai közül, a Dél-afrikai Köztársaságban mintegy 5 ezer főnyi a magyarság, de a földrész más országában is élnek magyarok, akik többnyire értelmiségiek, és azoknak leszármazottai.²⁶ A Dél-afrikai Köztársaságban regisztrált magyarság nagy része az 1947-49 közötti időszakban, majd az

1956-os forradalom után került az országba az által, hogy a kitermelő ipar erősen munkaerőhiánytól szenvedett, és így az Ausztriába menekült magyarok közül toborozták be a bányatulajdonosok megbízói a munkaerőt. Előfordult, hogy szakemberek helyett számos sportoló, művész, vagy éppen középiskolás jutott ebbe az országba, és főleg a nagyvárosok – Johannesburg-Pretoria, Fokváros – agglomerációiban találtak menedéket. Az itt élő magyar szervezetek közül az első a Dél-afrikai Magyar Egyesület volt, mely 1926-ban jött létre, majd 1974-ben alapították meg a Dél-afrikai Magyar Szövetséget, amely az egész ország területén élő magyarságra kiterjedt. Noha más fekete-afrikai országokban is élnek magyarok, de ezekben az országokban számuk oly jelentéktelen, hogy csak tiszteletbeli konzulátus található számukra. Úde színfoltot jelentenek a magyarabok, akik lényegében „magyar arabok”. A magyarab magyar törzset jelent, és az egyiptomi-szudáni határ közelében élnek. Úgy tartják magukról, hogy őseiket a törökök 1517-ben hurcolták ide, és feltehetően a török porta szolgálatában állt magyar gyerekekből toborzott letelepített katonák voltak az őseik. Ezek többségében fekete bőrű, arab nyelven, de erős magyarságtudattal rendelkező emberek, akik Asszuán környékén található kisebb falvakban élnek.²⁷

Zárszó

Mint látható a magyar Fekete-Afrika kutatók különféle vagyoni, és családi származásúak voltak. Ami mégis mindannyiukban közösnek mondható, hogy minden megpróbáltatás ellenére is elérték céljukat, amivel a tudományt szolgálták. A nagy külföldi világjárók is előszeretettel hivatkoztak rájuk kutatásaik során, vagy az ő útmutatásaik alapján érték el céljaikat. A magyar kutatók, utazók közül egyik sem úgy közelített az őslakók felé, hogy elvenni szeretne tőlük, hanem azt próbálták elérni, hogy megismerjék őket. Akadnak köztük olyanok is, akiknek munkásságának jelentőségét csak jóval a halálát követően ismerték fel. Volt köztük olyan is, aki betegen, és lázasan érte el célját, és felépülése során sem tértlenkedett, hanem folytatta megkezdett munkáját. Tapasztalataikat, és élményeiket szinte majdnem mindannyian könyvben, vagy napló formájában örökítették meg, melyek nagyban járultak hozzá ahhoz, hogy a mai modern korszak emberének tudását gyarapítsák, és megismerhessen olyan területeket, ahová átlagember talán be sem tenné a lábát. Mai szemmel nézve igazi hőstetteket hajtottak végre ezek az utazók és felfedező, amikor szinte mindenféle külső segítség nélkül barangolták be a fehér ember előtt addig nem ismert területeket, dacolva minden veszéllyel és nélkülözéssel. Küzdelmük nem volt hiábavaló. Idegen tájakat, idegen növény- és állatvilágot, idegen emberek mindennapjait mutatják be műveik, és ezzel egy addig teljesen ismeretlen földrészt, Afrika is mélyebben mutatkozott meg a nyugati ember előtt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALÁZS DÉNES (szerk.): *Magyar utazók lexikona*. Budapest, 1993, Panoráma Kiadó.
- BIKFALVI GÉZA: Magyar jezsuita misszionáriusok Afrikában. *Levéltári Tallózó*; A Jézus Társasága magyarországi rendtartomány levéltárának híradója második szám. 2005. október. <http://www.parbeszed.com/main.php?folderID=864&articleID=3896&ctag=articleIst&iid=1> (Letöltve: 2009. december 17.)
- DIVOLS, JEAN-PAUL –BITTAR, PHILIPPE JACQUIN-THÉRESE: *A nagy felfedezések kora*. Budapest, 1994, Officina Nova.

- ERDŐDY JÁNOS: Küzdelem a tengerekért. A nagy felfedező utazások kora. Budapest, 1976, Móra Ferenc Könyvkiadó.
- HAVASNÉ BEDE PIROSKA – SOMOGYI SÁNDOR (szerk.): *Magyar Utazók, Földrajzi felfedezők*. Budapest, 1973, Tankönyvkiadó.
- IVÁNCSIK LAJOS: *100 éve született Széchenyi Zsigmond*. Budapest, 1998, AMICUS Kiadó.
- KUBASSEK JÁNOS: *Útkeresők*. Magyar utazók és földrajzi felfedezők. Budapest, 2008, Kossuth Kiadó.
- MUZSLAI IZABELLA: Egy magyar rabszolgalányból lett Afrika-kutató lady. *Fókusz – Vajdasági ismeretterjesztő és tudománynépszerűsítő portál*. <http://www.fokusz.info/index.php?cid=1409458913&sid=1343405868> (Letöltve: 2009. december 15.)
- P. GYENIS ANDRÁS: Magyar hittérítők Zambéziában In: P.Gyenis András (szerk.): *Hittel és tudással*. Budapest, 1941, Szent István Társulat.
- TÓTH JÓZSEF – TRÓCSÁNYI ANDRÁS: *A magyarság kulturális földrajza* I. Pécs, 1997, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány.
- TÓTH JÓZSEF – TRÓCSÁNYI ANDRÁS: *A magyarság kulturális földrajza* II. Pécs, 2001, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány.
- VADÁSZ SÁNDOR (szerk.): *19. századi egyetemes történelem*. Budapest, 2005, Korona Kiadó.

JEGYZETEK

- ¹ ERDŐDY JÁNOS: Küzdelem a tengerekért. A nagy felfedező utazások kora. Budapest, 1976, Móra Ferenc Könyvkiadó. (A továbbiakban: Erdődy 1976.) 28–32.
- ² DIVOLS, JEAN-PAUL – BITTAR, PHILIPPE JACQUIN-THÉRESE: *A nagy felfedezések kora*. Budapest, 1994, Officina Nova. (Divols 1994.) 26.
- ³ Erdődy 1976. 32–36.
- ⁴ VADÁSZ SÁNDOR (szerk.): *19. századi egyetemes történelem*. Budapest, 2005, Korona Kiadó. 789–790.
- ⁵ KUBASSEK JÁNOS: *Útkeresők*. Magyar utazók és földrajzi felfedezők. Budapest, 2008, Kossuth Kiadó. (továbbiakban: Kubassek 2008.) 22–23.
- ⁶ BALÁZS DÉNES (szerk.): *Magyar utazók lexikona*. Budapest, 1993, Panoráma Kiadó. (A továbbiakban: Lexikon 1993.) 47.
- ⁷ Kubassek 2008. 132–139.
- ⁸ Kubassek 2008. 124.
- ⁹ Uo.
- ¹⁰ Kubassek 2008. 140–149.
- ¹¹ Kubassek 2008. 150–155.
- ¹² Kubassek 2008. 164–69.
- ¹³ Lexikon 1993. 338.
- ¹⁴ MUZSLAI IZABELLA: Egy magyar rabszolgalányból lett Afrika-kutató lady. *Fókusz – Vajdasági ismeretterjesztő és tudománynépszerűsítő portál*. <http://www.fokusz.info/index.php?cid=1409458913&sid=1343405868> (Letöltve: 2009. december 15.)
- ¹⁵ BIKFALVI GÉZA: Magyar jezsuita misszionáriusok Afrikában. *Levéltári Tallózó*; A Jézus Társasága magyarországi rendtartomány levéltárának híradója második szám. 2005. október. <http://www.parbeszed.com/main.php?folderID=864&articleID=3896&ctag=articlelist&iid=1> (Letöltve: 2009. december 17.)
- ¹⁶ P. GYENIS ANDRÁS: Magyar hittérítők Zambéziában In: P.Gyenis András (szerk.): *Hittel és tudással*. Budapest, 1941, Szent István Társulat. (továbbiakban Gyenis 1941.) 213.
- ¹⁷ Gyenis András: Magyar hittérítők Zambéziában In: Hittel és tudással 222-224. p. Szent István Társulat, Budapest, 1941.

- ¹⁸ Gyenis 1941. 226.
¹⁹ Gyenis 1941. 228.
²⁰ Gyenis 1941. 232.
²¹ Gyenis 1941. 235.
²² Kubassek 2008. 337–338.
²³ IVÁNCSEK LAJOS: *100 éve született Széchenyi Zsigmond*. Budapest, 1998, AMICUS Kiadó. 11–12.
²⁴ Kubassek 2008. 338–339.
²⁵ TÓTH JÓZSEF–TRÓCSÁNYI ANDRÁS: *A magyarság kulturális földrajza* II. Pécs, 2001, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány. (A továbbiakban: Tóth–Trócsányi 2001.)315.
²⁶ TÓTH JÓZSEF–TRÓCSÁNYI ANDRÁS: *A magyarság kulturális földrajza* I. Pécs, 1997, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány. 196.
²⁷ Tóth–Trócsányi 2001. 332.

SARUNGI EMŐKE

Tradíció és jelen

A Tingatinga festészet rövid története és bemutatkozása Magyarországon

Prolog

Sokféle kapaszkodás létezik: felszíni, erős, indás, mély és lágy, olyan is, amely életet menthet és olyan is, amely egyszerűen csak megtart. Megtart egy helyzetben, egy kapcsolatban vagy megtart a létezésben egy életen át.

Sokféle gyökérrel kapaszkodok jómagam is, sokféle indával kötődök. Ezek fajtája és erőssége bár folyamatosan változott az életem során: volt pár erős, mély, megtartó – ezek között voltak az afrikai kötődéseim, amelyek mégis sok éven át láthatatlanok és érzékelhetetlenek voltak számomra. Bár tudtam a történetet és sok szereplőt ismertem és mélyen szerettem is, de élővé akkor vált mindez, amikor a kultúrához közel mentem, megfogtam és megszagoltam. Olvastam és beszélgettem róla, elérhető közelségbe hoztam és hozták mások is a számomra.

2004 nyarán voltam másodszor Tanzániában, 19 év után az ott élő családomnál, két gyermekemmel és valódi, megérlelt nyitottsággal. Akkor töltöttem hosszabb időt a tingatinga festők központjában, művészeti galériákban, ahol az afrikai képzőművészethez kapcsolódó könyveket, művészeti albumokat is vásároltam. A tingatinga festmények és festők között azonban történt velem valami, ami azóta is ismétlődik újra meg újra, amikor ott járok vagy a képekben mélyedek el. Valami, ami egy komplex szellemi – érzelmi – fizikai érzet, talán egyszerre hasonlít az örömhöz és a kíváncsisághoz, az elmélyült szemlélődéshez és a pattanásig feszült koncentrációhoz, mindeközben azt érezve, hogy az idő kitágul és ugyanakkor rettenetesen szűk: már mennem kell. Mintha olvastam volna a képeket mohón, telhetetlenül és ez történt ettől kezdve itthon is velem a tingatinga albumon keresztül. Olvastam belőlük jelent